

1. Χάρτης της περιοχής

2. Τοπογραφικό διάγραμμα της ΒΔ όχθης της Χειμαδίτιδας λίμνης.

**ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΑΚΙΔΟΓΡΑΦΗΜΑ
ΣΤΙΣ ΟΧΘΕΣ ΤΗΣ ΧΕΙΜΑΔΙΤΙΔΑΣ ΛΙΜΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΔΥΜΟ ΜΕΝΧΙΡ ΤΟΥ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ**

Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος
Αρχιτέκτων - Αρχαιολόγος - Διπλ. Θεολ. Σχολής Α.Π.Θ.

Ανάμεσα στις δύο κορυφές Λεπόύσα (1439), που δεσποτίζει στο Νυμφαίο (Νέβεσκα), και Τσούκα (1080), που δεσποτίζει στο Χειμάδι της ομώνυμης λίμνης (Βούδικη), δημιουργείται το γνωστό πέρασμα, που από το Αμύνταιο οδηγεί στην Κλεισούρα και μετά στην Καστοριά. Ανάμεσα στη Χειμαδίτιδα λίμνη και την άλλη, που ονομάζεται Ζάζαρι, υπάρχει ένας χωματόδρομος δυσκολοπροσπέλαστος, που από το Λιυνοχώρια οδηγεί στα δύο Χειμαδιά (Βράπτισαν) (εικ. 1. 2).

Όπλη πλαγιά είναι γεμάτη σπαραγμένους βασαλτίκους βράχους. Οποιαδήποτε στα δύο καρυδάρια (πλάγια της Αράχωβας, εικ. 1, 2),

Εκεί, πιο πάνω από τα βαλτόνερα που σχηματίζονται στη ΝΔ όχθη της λίμνης, στην πλαγιά, κοντά στα καλύβια της στρουγάκας του Χειμαδιού, υπάρχει ένας λοξός βράχος, που σχηματίζεται σπι μια χοντρή ρίζα μια σχιστόλακα (εικ. 3). Στην ανατολική της πλευρά, σε μια επιφάνεια 2,50x1,90 υπάρχει ένα μεγάλο ακιδογράφημα, το οποίο διγείγεται κάποιο γεγονός ή απεικονίζει στην άγνωστη γλώσσα του κάποια πολύσταχτα φύλα της φυλετικής ομάδας (εικ. 4, 5).

3. Η πιού όψη του βράχου με το ακιδογραφήμα.

Hπαράσταση αποτελείται από βαθιά χαραγμένες καμπύλες γραμμές, που απεικονίζουν περιβόλους (,), αβαθείς τρύπες, και ίσως ένα-δύο ζώα, που μοιάζουν ελαφρά με τα γνωστά μας του Παγγαίου' (εικ. 6-11). Η ποιότητα, ούμας, του πετρωμάτος, η τεχνική και η "ιδεολογία" της χαράξεως μοιάζουν πολύ περισσότερο με τα αντίστοιχα χαράγματα της Ρούσας του 'Εβρου', με τα οποία πιστεύω ότι είναι και σύγχρονα (εικ. 12-16).

Το μοναδικό μέχρι σήμερα νεολιθικό ακιδογράφημα στη Δυτική Μακεδονία πρέπει να προστατευθεί από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Πιστεύουμε άλλωστε ότι δεν είναι το μόνο στην περιοχή.

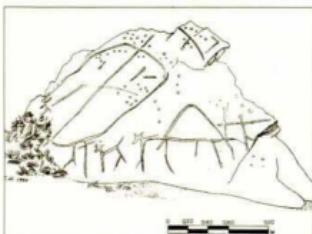
Ομάδα τέτοιων ακιδογραφημάτων που βρίσκονται στη θέση Τσογκάρ, 11 χιλιόμετρα ΒΔ της Ρούσας, μετά το ερειπωμένο χωρίο Σαρπιδονία, δημοσίευσε ο αρχαιολόγος Διαμαντής Τριανταφύλλος.

Και εκεί, όπως και στο Χειμαδιό, η επιφάνεια του βράχου παρουσιάζει κλίση, έχει διαστάσεις 3,80x2,70, και στρέφεται, όπως και στο Χειμαδιό, προς την Ανατολή'.

Τα ακιδογραφήματα ούμας της Ρούσας, όπως και το άλλο στη Χειμαδιτίδα, εμφανίζουν ομοιότητες με τη γνωστή μεγάλη ομάδα των ακιδογραφημάτων, ιδίως εκείνο του Capo di Ponte (της Bedolina, της Εποχής του Χαλκού, ή το άλλο της περιοχής San Rocco, ή, τέλος, εκείνο

5. Τσέδιο του ακιδογραφήματος.

4. Η ανατολική όψη του βράχου.

της Seradina di San Rocco, που, κατά τον συγγραφέα του, ανήκει στην IIIη περίοδο της Camunian Art⁴ (εικ. 17, 18). Τα χαράγματα αυτά απεικονίζουν, όπως πιθανότατα το δικό μας του Χειμαδιού, όρια ή "δίκαια" κάπαις πανάρχαιης ποιαινικής κοινότητας;

Η απεικόνιση ανθρώπων σε στάση "δεήσεως" αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της δεύτερης περιόδου της ομάδας των χαραγμάτων του Capo di Ponte, όπως άλλωστε και αυτών του Σιβρί τεπέ στον Έβρο (εικ. 15, 16, 19).

Αν τα χαράγματα αυτά του Σιβρί τεπέ και της Ρούσας ανήκουν στην ίδια κοινωνία που έφτιαξε

6. Λεπτομέρεια του ακιδογραφήματος.

7. Λεπτομέρεια του ακιδογραφήματος.

8. Λεπτομέρεια του ακιδογραφήματος.

9. Λεπτομέρεια του ακιδογραφήματος.

10. Λεπτομέρεια του ακιδογραφήματος.

11. Ακιδογραφήματα στους βράχους ΒΔ της πηγής "Γλαυντή" και ΝΔ της πηγής "Μαντράτη" της κοινότητας Πολούκημης Παγίου (Ν. C. Moustopoulos, "Les grottoes du Pangaiou", plv. XLIII).

12. Ακιδογραφήματα σε βράχο στην πλαγιά του υψηλούτας "Σίβρι", στο χωρίο Γονικό του Εβρου (φωτ. Ν. Μουτσουπούλος).

τους μεγαλίθικους τάφους στην ίδια περιοχή, ως μηρούσαιμε ίσως να προτείνουμε ως χρονολογία αυτήν που προσδιορίσε ο Διαμαντής Τριαντάφυλλος: 90-80 αιώνα π.Χ., στην εποχή δηλαδή που ανήκουν τα γνωστά dolmens της Βουλγαρίας, όπως και της άλλης ομάδας του ΒΔ Καυκάσου⁵.

Περισσότερο προηγμένης τεχνικής είναι οι γνωστές παραστάσεις κυνηγιού στους κατάκορμφους βράχους της "Σπηλιάς", στην περιοχή Τρεν, που οι Αλβανοί επιπτήμονες χρονολογούν στην πρώιμη εποχή του Σιδήρου⁶ (εικ. 20, 21).

Στο χωρίο Πέλκα (Πελεκάνο) του νομού Κοζάνης διασώζεται στο κέντρο του οικισμού ένα δίδυμο μενιχί (και όχι ένα dolmen), το οποίο μάλιστα είναι φροτισμένο και με τον γνωστό πανάρχαιο (κελτικό) θρύλο της κυκλικής αρόσεως του οικισμού (εικ. 22, 23). Ο δύο βαίτυλοι βρίσκονται στο κέντρο του οικισμού, στην οδό Αγ. Γεωργίου. Τους πρωτείδημε, τους αποτυπώσαμε και τους φωτογραφίσαμε στις 5 Ιουλίου 1991, όταν επισκευήθηκαμε την περιοχή με τον φίλο και συνεργάτη κ. Δημ. Λυκόπουλο.

Οι διαστάσεις του αριστερού πλακόμορφου menhir είναι στη βάση: 0,43x0,15 και έχει ύψος 1,52. Σε απόσταση 0,69 μ. βρί-

σκεται το δεύτερο, με διαστάσεις 0,55x0,23 και ύψος 1,43 (εικ. 23). Τα δύο menhir της Πέλκας μοιάζουν με τους ορθοστάτες της μεγαλιθικής πύλης των τειχών του Αγ. Γεωργίου στη Μαρώνεια⁷.

Ένας γέρος του χωριού μάς δηγυμήθηκε τον τοπικό θρύλο που αναφέρεται στην ιστορία του "μυνμείου": «Όταν συμμαζευτήκαμε στη νέα θέση, μετά από το θανατικό που έπεσε στο παλιό χωριό, στήσαμε δύο λιθάρια και θυσίασμε ένα ζευγάρι δαμάλια στη μνήμη του γεγονότος, για να μη ματαγίνει το κακό». Παράλληλα "ύψωσαν" τέσσερα δέντρα στις τέσσερις άκρες του χωριού και τα στάυρωσαν⁸. Από την αρχαιότατη εποχή οι

Έλληνες πίστευαν πως κάτω από δρύσις στύλους (μενχίρη ή μαρμαροκαλόνες) ήσαν θαυμάμενες οι διάφορες επιδημίες. Όταν μάλιστα ο φοβερός Βοεβόδας των Αθηνών Τισταράκης, το 1759, για να χτίσει το Τζάμι του Κατώ Παζαρίου, κατέρριψε ένα στύλο από το ναό του Ολυμπίου Διός για να κατασκευάσει ασβέστη, ο τουρκικός πληθυσμός έστηκώθηκε. Στο γεγονός εξάλλου αυτό αποδόθηκε η επιδημία πανούκλας που ταλαιπώρησε την Αθήνα και γνωρίζουμε στην προηλθετική της Κρήτη⁹. Σχετικά με το "ύψωμα" των δέντρων, που αποτελεί συνοδευτική ιεροτελεστία στην όλη διαδικασία της "περιαρόσεως" ή του περιφερειακού προστά-

14. Ακιδογραφήματα σε βράχο στην πλαγιά του υψηλούτας "Σίβρι", στο χωρίο Γονικό του Εβρου.

τευτικού κύκλου, είναι ενδιαφέροντα όσα έχει καταγράψει ο Γ. Αικατερίνης από την περιοχή των Σέρρων.

Στην ευρύτερη περιοχή των Σέρρων, κατά την εβδομάδα της Διακαντισμού κυρίως, αναφέρονται πομπικές περιφορές εικονισμάτων γύρω από το αγροτικό όριο των χωριών και το "ύψωμα" δεντρών. Τοποθετείται δηλαδή αντιδωρον μέσα σε οπη που ανοίγεται στον κορμό θαλεών δεντρών, που βρίσκονται σε θέσεις αντιστοιχείς προς τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

"Στο Νέο Σούλι, μετά την τέλεση της θείας λειτουργίας, σχηματίζεται εκκλησιαστική πομπή με επικεφαλής έφιππο ιερέα. Ακολουθούν άσυ νέοι που κρα-

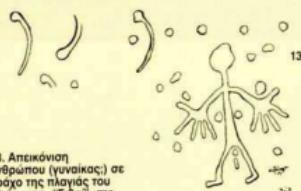
τούν σήμαντρο, έπειτα άλλοι με εκκλησιαστικά λαβάρα, και στη συνέχεια ακολουθεί μακρά σειρά παιδιών με εικονίσματα, τα οποία έχουν πάρει από τις εκκλησίες του χωριού και έχουν προπογυμενών τοποθετηθεί στο εικονοστάσι των σπιτιών τους. Η πομπή προχωρεί κυκλικά γύρω από τα αγροτικά όρια του Νέου Σουλιού, ενώ το σήμαντρο πηγε και διοι τραγουδούσον:

Χριστός ανέστη,
αλήθως ανέστη,
γάλα στα χωράφια,
μέλι μές σ' απέλι,
κούρβουσο καλάθια.

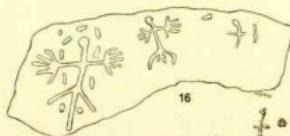
Η πομπή σταματάει στο ανατολικό μέρος, το βόρειο, το δυτικό και το νότιο, και ο ιερέας κάθε φορά "ύψωνε" από ένα

δέντρο, αφού αναπέμψει δεήσεις, και τελικά η πομπή καταλήγει στο παρεκκλήσι του Προφήτου Ηλίου, έξω από το χωριό¹².

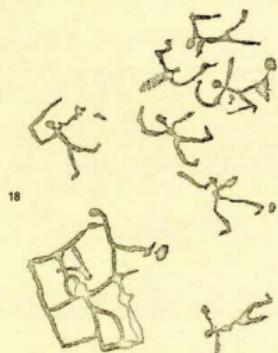
Αναμφισβίτητα, όλες αυτές οι παραδόσεις και τα δρώμενα που επιβιώνουν μέχρι σήμερα, από την Κύπρο ως τις Πρέσπες, έχουν πανάρχαιες ρίζες και αποτελούν τις αιθεντικότερες πληροφορίες για τις πίστεις και τις θρησκειολογικές αντιλήψεις των απωτάτων προγόνων μας. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο θα πρέπει με κάθε τρόπο να διατηρηθούν. Τα μοναδικό μέχρι σήμερα νεολιθικό ακιδογράφημα που επισημάναμε στη Χειμαδίτιδα πρέπει με κάποιον τρόπο να προστατευτεί από την Αρχαιο-

13. Απεικόνιση ανθρώπινου ανατολικούς στερεόπλακας πλαϊνός του υψηλότερος "ζεύρος", στο χωριό Γονικό του Έβρου (Ν. Μαυροπούλου).

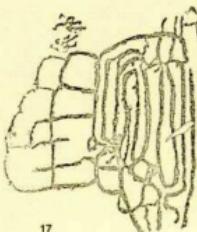
15. Λεπτομέρεια ακιδογραφήματος σε βράχο του υψηλότερος Σιβρί, στο χωριό Γονικό του Έβρου.

18

17

17. Χάραγμα στην περιοχή San Rocco στην Ιταλία (Camunian Studies 1, σ. 44, εικ. 37).

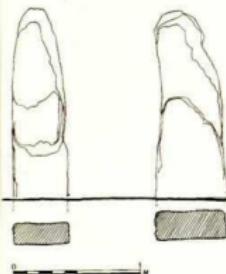
18. Χάραγμα στην επιμήδη βράχου της Ιταλίας (Camunian Studies 1, σ. 50, εικ. 41).

19. Χάραγμα στη βράχου της Cascina dei Lafranchi (Camunian Studies 1, σ. 48, εικ. 39).

19

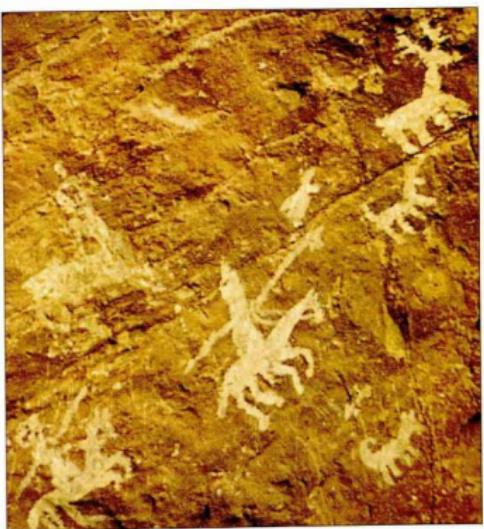
21. Ακιδογράφημα στους
βράχους της Σέρρας απόν
περιοχή Τίρανα (Αλβανία),
της πρώιμης εποχής του
Ιαδρου (Shqiperia
Arkeologjike, Tirane 1971,
σ.κ. 29).

22. Το δίδυμο Μενύχιο στην
Πέλαικα (Πελέκανο) της
Μακεδονίας.

23. Σχέδιο του δίδυμου
Μενύχιο στην Πέλαικα
(Πελέκανο) της
Μακεδονίας.

λογική Υπηρεσία. Ελπίζουμε ότι δεν είναι το μοναδικό στην περιοχή. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος των ακιδογραφήματων επάνω στα βράχια του βορειο-ελλαδικού χώρου είναι οι καταστρεπτικές επιβάσεις των αρχαιοκαπήλων, οι οποίοι συχνά θα καταστρέψουν, όπως είχαμε επισημάνει στην περιοχή της Παγαγίας, γιατί θεωρούν ότι συνδέονται (αποτελεσματικά στην περιοχή) με κρυμμένους θησαυρούς.

Σημειώσεις

-

γύρω γύρω το χωριό, για να μη μπορεί η κυρά Πανούκλα να βάλει πόδι μέσα στο χωριό".

10. Ελληνική Σταμούλη - Σαραντή, "Πώς γιάτρευαν στη Θράκη", Θρακικά, τ. Θ', 1938,

20. Ακιδογραφήματα στους
βράχους της «Σπηλιώς»,
στην περιοχή Τρεν
(Αλβανία), της
πρώιμης εποχής του
Σιδηρού (Shqiperia
Arkeologjike, Tirane 1971,
ΕΙΚ. 29).

The Neolithic Graffiti of the Cheimaditida Lake and the Twin Menhir of Pelekanos.

N. Moutsopoulos

The author of the article suggests as probable that the graffiti of the Cheimaditida Lake in Macedonia belong to the society which has built the megalithic tombs in the area of Roussa (Thrace). If this is valid we might suggest as a date the one proposed by D. Triantaphyllopos: the 9th-10th century BC, the period, that is, to which the dolmens from Bulgaria and from the other group of NW Caucasus belong.

In the center of the village Pelka (Pelekanos) of Kozani county a twin menhir, bound with legends and primeval rituals, has survived. Such monumens must be protected by the Archaeological Service, since the antiquities smugglers relate them with hidden treasures.